

PEDAGÓGUSOK A KÖZÉLETBEN

DR. JUHÁSZ ANTAL

Pedagógusok a honismereti munkában

A honismereti mozgalomban végzett munka ma már sok helyen elismert közéleti tevékenységnek számít, fontosságát országos tanácskozások; folyóiratokban megjelent elvi és módszertani cikkek, önálló kiadványok jelzik. A mozgalom szervezeti összefogásával 1961 óta a Hazafias Népfront foglalkozik, szakmai irányításában részt vesznek a megyei tanácsok, a Művelődésügyi Módszertani Központok (Népművelési Tanácsadók), múzeumok és levéltárak munkatársai. Am honismereti munka az 1960-ban történt „zászlóbontás” előtt is folyt. Nem szólva a korai előzményekről: a múlt században a Tudományos Akadémia és az 1930-as években a Néprajzi Múzeum által kezdeményezett néphagyománygyűjtő akciókról, most csak az 1950-es évek elején indult szakköröket említem, melyeket legtöbb helyen tanárok vezettek. A szakkör tevékenységét a vezető tanár érdeklődése határozta meg, így létesültek helytörténeti, néprajzi, irodalmi szakkörök – de szerteágazó munkálkodásuk szinte teljesen egybevágott a később kibontakozó honismereti mozgalom céljaival.

A pedagógusok mindenütt ott voltak a honismereti munka bölcsőjénél. Magam Csongrád megyei tapasztalataimra hivatkozhatom, de úgy tudom, egy országos áttekintés sem módosítja lényegesen a képet. Az 1950-es években Csongrád megyében Szegvárott, Csongrádon és Tápén dolgozott néhány önkéntesen társuló, nem hivatásos helyismereti-néprajzi gyűjtő. A szülőföld, a lakóhely szeretete hozta egy közösségbe őket és az a szándék, hogy városuk, falujuk történeti emlékeit, népének kivesző használati tárgyait összegyűjtsék. Csongrádon értelmiségiek – Palásti Pál és Pásztor Emil tanár, tanítók, orvosok – fogtak össze, Szegváron Jaksa János tanító kezdte a gyűjtést, és néhány év alatt mindkét kezdeményezésből múzeumalapítás nőtt ki: Csongrádon a Múzeumbaráti Kör alapozta meg a városi múzeum néprajzi és helytörténeti gyűjteményét, Szegváron pedig Falumúzeum létesült. Tápén Molnár Imre és Waldmann József foglalkozott a hagyományaikat szívósan őrző község gazdálkodásának, szokásainak, népdalainak gyűjtésével.

Az 1961 után keletkező szakkörök vezetését is többnyire tanítók, tanárok vállalták. Pedig a szakköröket elsősorban nem iskolákban, hanem művelődési otthonokban szervezték. Úgy tűnik, a pedagógusokban volt meg leginkább az érdeklődés, a vállalkozó kedv, az irányító szervek, intézmények pedig rájuk számítottak, tőlük várták, hogy követik a szép példákat s vállalják a velejáró munkát. Honismereti munkát elvárni csak önként vállalkozótól lehet – ezt a szervezők, irányítók mindig is tudták. A vállalkozás egyik hajtóereje az érdeklődés, a megismerési vágy, ami táplálkozhat pusztán emberi kíváncsiságból, de gyakrabban a szülőföldhöz, lakóhelyhez való kötődésből –, másik a közösség szolgálata, amiért az ember társainál több munkát is vállalni képes. A tapasztalat azt mutatja, hogy főleg szülőhelyükön működő pedagógusok vállaltak szakkörvezetést. Tagadhatatlan, hogy a település ismerete nagy előny a honismereti vezető számára: tudja, kiket érdemes visszaemlékezésre fölkérni, ismeri az emberi és közösségi kapcsolatok rendszerét, számíthat a rokonságra, ismeretségi körre stb. Természetesen ez a megfigyelés nem jelenti azt, hogy „beszármozott” szakkörvezetők nem végeztek eredményes munkát, de tény, hogy a szakkörök többségét – és éppen a tartósan működő köröket – „bennszülött”

pedagógusok irányították. Így történt ez Apátfalván, Mindszenten, Mórahalmon, Székkutason és Tápén.

1964-ben Csongrád megyében 17 honismereti kör működött. 15 szakkör munkáját pedagógus irányította, 2 szakkör élén tudományos munkatárs, illetve művelődési ház igazgató állott – ám ők is tanári diplomát szereztek az egyetemen, illetve főiskolán. Tíz év múltán a művelődési otthonokhoz tartozó szakkörök száma ugyanannyi. A teljes képhez hozzátartozik, hogy vannak iskolában működő honismereti szakkörök is, de számuk kisebb (pl. a szegedi Radnóti Gimnáziumban, a szentesi Ipari Szakközépiskolában). A szakkörvezetők közül most 9 pedagógus, de ha az eredeti foglalkozást tekintjük, 11-et számíthatunk – tehát a honismereti munka „szerkerét” ma is többségben pedagógusok „húzzák”. Figyelmet érdemel, hogy négy közszében 13–14 éve ugyanaz a szakkörvezető dolgozik: Tápén Molnár Imre tanár, Székkutason Lázár Ferenc tanár, Rűzsán Rakonczai János tanár, Mórahalmon Szabó Vilmos műv. ház igazgató (eredeti foglalkozása tanár). Ez a folytonosság egyik biztosítója a jó munkának.

A szakköri tagok nagy része általános iskolai tanuló, de több közszében törekedtek a felnőttek, elsősorban a nyugdíjas korosztály bevonására is. Jó példát mutatott erre a 60-as években a mindszenti művelődési otthon honismereti köre. Tóth Emma tanárnő a szakkörre járó tanulókkal minden évben – a főlsszabadulás évfordulójára, május 1-re – kiállítást rendezett, amelyre segítségül hívta a kiállításhoz tárgyakkal is hozzájáruló, ráérő öregeket. Idős halászok a halászszerszámok megnevezésénél, a kubikosok a maguk eszközeinek elrendezésében segítettek a szakkörnek. A közös munkálkodásból rendszeres összejöveteli alkalom teremtődött: az idős asszonyok, emberek is összejöttek utána a hét egyik délutánján a művelődési otthonban, és hol előadást hallgattak, hol énekeltek, hol pedig a diákok kérésére beszéltek a régi falusi életről. Ahogy mondták, „öregek klubja” alakult a honismereti szakkör körül serénykedő idős téesz tagokból, kubikosokból, vízenjárókból.

A szakkörvezetés lényegében iskolán kívüli munkát jelent és nem csupán a szervezeti keretek (művelődési otthonhoz tartozás) miatt. Ismeretes, hogy a honismeret nem tantárgy sem általános, sem középiskolai, sem főiskolai fokon, bár tartalma több tantárgyhoz – irodalom, történelem, földrajz, rajz, ének, művészettörténet – kapcsolódhat. A szakköri munka tehát tartalmában igen szerteágazó, ugyanakkor sok esetben más módszereket is kíván, mint az iskolai oktatás. Vegyük példának egy néprajzi jellegű honismereti szakkör munkáját. Megint a mindszenti szakkörre hivatkozom, mert azzal Tóth Emma – nyugalomba vonulásáig – igen tartalmas, eredményes munkát végzett. A szakkörösök adatokat gyűjtöttek a tiszai halászatról és vízimalmokról, a szabadkéményes parasztházakról, a hagyományos táplálkozásról, a parasztasszonyok mindennapi tennivalóiról – ehhez meg kellett őket ismertetni a néprajzi gyűjtés módszereivel. A gyűjtés alapján dolgozatot írtak, ami szükségessé tette az adatanyag feldolgozásáról való tájékoztatót. Kiállítást rendeztek, melyhez felhasználták a gyűjtésből készült fényképeket, rajzokat, és a falu fejlődéséről táblázatokat szerkesztettek. Végül „Három nemzedék asszonyai” témájú gyűjtésüket, riportműsorként a falu népének is bemutatták. Ez utóbbi megkívánta a gyűjtött anyag szerkesztését, színpadra alkalmazását. A néprajzi anyag így visszajutott azokhoz, akiktől származott, de a három nemzedék életmódját egymás mellé helyezve szemléletesebbé vált, mintegy tükröt tartott a falu népének. Mindezt a szakkörvezető irányította. Mondanom sem kell, hogy ilyen tennivalók ellátására a tanítókat, tanárokat nem készítették fel régen, s nem készítik fel ma sem. Az ilyen sokoldalú szakköri munka tehát a vezetőől önképzést és nagyon sok egyszerűtetet, hivatástudatot

igényel. Otthonosan mozogni a gyűjtés során, a kiállításrendezésben és a népművelő műsor rendezésében – nem könnyű dolog. Több szakkörvezető már gyakorlatot szerzett mindhárom területen, ezt tanúsították a főlsszabadulás 20. és 25. évfordulójának rendezvényei, az utóbbi években pedig a Páva-körök műsorai.

A honismereti szakkörök gyűjtőmunkájukról az évente meghirdetett Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton adnak számot. *A jó szakkörvezetők rendszerint jó gyűjtésszervezők is.* A korábbi években a Mindszenti, a tápéi és a maroslelei szakkör, Szigeti György irányításával a kiszombori, Rakonczai János vezetésével a rúzsai szakkör készített jó pályamunkákat. Rúzsán a 11–14 éves tanulók életkori sajátosságaihoz illően a tanyai gyermekek régi játékainak leírására vállalkoztak és a határ földrajzi neveit gyűjtötték. Több szakkörvezető maga is rendszeresen végez néprajzi anyaggyűjtést, képezi magát, amihez segítséget nyújtanak a Néprajzi Múzeum által kiadott útmutató füzetek, kérdőívek, a Honismeret, újabban a Honismereti Híradó cikkei. A középiskolai tanulók – tanáraik, szakkutatók irányításával – már nagyobb feladatokra is vállalkoztak: a 60-as években a szegedi Építőipari Technikum tanulói kiváló népi építészeti fölméréseket készítettek, rajtuk kívül a szentesi Ipari, Szakközépiskolában Zsíros Katalin, a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban Farkas Ferenc, a szegedi Radnóti Gimnáziumban Börcsök Vince keze alatt folyt értékes anyagot feltáró gyűjtőmunka.

Tanyán élő pedagógusok közül többen szorgos leletbejelentői a múzeumoknak. A mezőgazdaság szocialista átszervezése óta általánossá vált a mélyszántás, így egyre több régészeti lelet kerül a felszínre, ám nagy részükről közömbösség, feledékenység vagy a kulturális érték megbecslésének hiánya miatt a szakemberek nem szereznek tudomást. Ezért érdemes kiemelni azokat a pedagógusokat – a tápai Tokody Andrást, a röszei Vastag Józsefet, az Eperjes-széli Orosz Imrét –, akik rendre jelentik a környékükön előkerült leleteket a múzeumnak. Ez is honismereti tevékenység, hiszen minden lelet fontos építőköve lehet a település, a táj történetének.

Az utóbbi években Szeged környékén több művelődési otthonban alakult Röpülj páva-kör. Céljuk a helyi folklór (főleg szokás, népdal, népzene, népitánc) gyűjtése, feldolgozása és bemutatása. Három községben a munka szép eredménnyel hozott: a mórահalmiak a „Csutri”-t, a forráskútiak a „Padkaporbál”-t vitték színpadra – a Szóljatok játszóik, regölök országos versenyen is –, a röszeiek „Paprikahasító”-ját pedig a televízió is sugározta. Mindegyik községben pedagógus a Páva-kör lelke, irányítója, jó egyetértésben a művelődési ház igazgatójával. Így van ez Tápén is, ahol Török József és felesége már régebb óta foglalkozik a néptáncgyűjtéssel.

Összegezésül kirajzolódik, hogy Csongrád megyében pedagógusok alkotják a honismereti mozgalom derékhadát. Helyenként van már a szakköri vezetésben hivatásos népművelő, nyugdíjas téesz-tag, gazdaságvezető, ám a többség tanár. Nincs módóm és kellő információs anyagom sem megvizsgálni, mi az oka a tanárok nagyobb szerepének. Hadd tegyek azért egy észrevételt. A már említett tényezőkön kívül része lehet annak is, hogy a társadalom értékítélete szerint a tanító, a tanár rendelkezik leginkább a honismereti munkában hasznosuló ismeretanyaggal. Ezt az ismeretanyagot részben a szaktárgyak (magyar irodalom, történelem, ének, rajz) nyújtják, részben a pedagógiai fölkészültség, a gyermekekkel való foglalkozás tanult és begyakorlott módszerei, mely utóbbiak a szakkörvezetésben tagadhatatlanul gyümölcözők.

Ám nem hallgathatom el, hogy ez az ismeretanyag egy honismereti szakkör tartós, hosszú távú irányításához kevés. Kevés, mert nincs egyetlen tantárgy tanítókép-

zói, főiskolai oktatásában sem helye, következésképp nem eléggé megalapozott. *Ha azt akarjuk, hogy a főiskolák olyan tanárokat neveljenek, akikből jó honismereti szakkörvezetők válhatnak, képzett, tájékozott utódai a mai, jórészt autodidakta körvezetőknek – akkor szükség lesz a főiskolákon honismereti speciálkollégium bevezetésére.* Az érdeklődő és rátermett hallgatók akár két féléves, fakultatív kollégium keretében már jó előképzést, alapokat kapnának.

Hogy reális képet adjak a Csongrád megyei helyzetről, meg kell még említenem: a pedagógusok részvétele a honismereti munkában nem általános. A megye 60 községe közül kb. 20 helyen működik művelődési otthonban vagy az iskolában szakkör, a városokban 5–6, s ezzel nem lehetünk elégedettek. Persze ennek sok az összetevője: van, ahol a személyi feltételek hiányoznak, másutt az egyetértés, az összefogás, több községben viszont a honismereti munkának még nincs kellő erkölcsi súlya, elismertsége. Ez azonban már a mozgalom irányítóinak a gondja.

Azt szokták mondani, hogy a honismerettel foglalkozók „megszállott emberek”. Valóban, nem anyagi előnyökért, hanem az érdeklődéstől, a lakóhely szeretetétől hajtva végzik – általában igen csekély havi tiszteletdíjjal jutalmazott – munkájukat. Szép, a közművelődés és a tudomány számára egyaránt hasznos munkát folytatnak, megérdemlik mindenütt a közösség, a társadalom megbecsülését.

Takács Tibor

ERDÉLY KÖPÖNYEGÉBEN

„Áhítatos szívvel léptem át 1971-ben egy augusztusi délelőttön a rodostói Rákóczi-ház küszöbét, ahova a titkolt elhatározással érkeztem; regényt írok Mikes Kelemenről. Milyen sokszor álmódoztak a bujdosók Erdély hazahívó édességéről, a szülői házról, amely egyszeriben elérhető közelségbe került 1739 nyarán, amikor a szultán parancsa Mikes Kelemen és Zay Zsigmondot Iasiba, régi magyar nevén: Jászvásárra küldte, s ők ott mentek el, Erdély köpönyege mellett. Mikes Kelemen levelei tanúskodnak arról, hogy szülőfaluja, „Zágon ott fekszik egynapi járóföldre Erdély katonai kormányzója, Labkovitz azonban cselt vet a bújdosóknak. És nemcsak a rájuk törő ellenségekkel kell megvívniuk, hanem a lelkiismeretükkel is. Arról kell határozniuk, melyik a nagyobb hűség: a hazatérés-e, a szülőföld hívásának meghallása, vagy a ragaszkodás meghalt fejedelmük emlékéhez és eszméikhez” – így ír a szerző könyvéről.

(Móra Ferenc Könyvkiadó Budapest, 1974)